

Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

№ 3, 2012 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 32 : 351.824.11

В. О. Струк,
здобувач кафедри регіонального управління, місцевого самоврядування та управління містом Національної академії державного управління при Президентові України

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОБЛЕМИ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ У НАУКОВИХ ПРАЦЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ УЧЕНИХ

V.O.STRUK

ANALYSIS OF THE ENERGY EFFICIENCY PROBLEM RESEARCHES IN UKRAINIAN AND FOREIGN SCIENTIFIC RESEARCHES

Резюме: стаття присвячена аналізу наукових досліджень становлення та розвитку політики енергоефективності у працях вітчизняних та зарубіжних учених. Виокремлено напрям подальших досліджень щодо державної політики у сфері енергоефективності на рівні регіону.

Ключові слова: державна політика у сфері енергоефективності, енергоефективність, державна політика.

Summary: the article is devoted to ukrainian and foreign scientific researches' analysis of energy efficiency policy becoming and development. The future researches directions in relation to the energy efficiency state policy at the regional level are selected.

Keywords: energy efficiency state policy, energy efficiency, state policy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У контексті проведення економічних реформ в Україні, посилення уваги до основних сфер, які є основою забезпечення національної безпеки країни, особливого значення набувають питання удосконалення механізмів формування державної політики у сфері енергоефективності та її впровадження на рівні кожного регіону. Така політика має гармонійно поєднувати інтереси держави та кожної територіальної громади щодо забезпечення енергетичними ресурсами для задоволення їх життєдіяльних потреб.

Проблеми забезпечення енергоефективності та енергозбереження є актуальними особливо в Україні, яка володіє матеріально-технічною базою, проте має недостатній рівень первинних енергоресурсів, які необхідно імпортувати. Тому все більшої актуальності набуває потреба швидшого впровадження політики ощадного використання енергетичних ресурсів на всіх рівнях управління, що передбачає узгодженість дій органів державної влади та місцевого самоврядування щодо формування політики енергоефективності в усіх галузях національної економіки. Системні реформи економіки України будуть результативними за умови залучення до процесу їх упровадження усіх територіальних рівнів від загальнодержавного до місцевого (область, район, місто, село, селище).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Початок ґрунтовних наукових досліджень щодо питань забезпечення енергозбереження та енергоефективності припадає на початок 1990-х років з часу здобуття Україною незалежності. Дослідження здійснювалися низкою наукових установ та організацій, органами державної влади та місцевого самоврядування. Значний внесок у розвиток науки та поштовх до подальших досліджень основ політики енергозбереження та енергоефективності зробили праці вітчизняних та зарубіжних фахівців, зокрема А.Алмейди, Г.Бабієва, С.Безза, В.Бодрова, С.Денисюка, Г.Дзiani, В.Жовтянського, І.Заремби, М.Ковалка, М.Кулика, О.Єрохіна, Б.Лапунша, В.Микитенко, А.Праховника, М.Рапцуна, І.Розпутенка, Ю.Синяка, Г.Ситника, О.Суходолі, А.Шидловського та ін. У подальшому проаналізуємо роботи цих та інших авторів та виявимо напрями наших досліджень.

Метою статті є проведення аналізу становлення та розвитку політики енергоефективності в наукових дослідженнях у сфері "Державне управління" та інших галузей науки, узагальнити отримані результати та виокремити напрям подальших досліджень щодо державної політики у сфері енергоефективності на рівні регіону.

Виклад основного матеріалу. Проблема забезпечення енергозбереження та енергоефективності в Україні актуалізувалася з набуттям Україною незалежності. Система планової економіки СРСР не передбачала зацікавленості в економії витрачання енергетичних ресурсів, оскільки на той час країна достатньо була забезпечена ресурсами. Після розпаду Радянського Союзу Україна стала країною, залежною від ступеня імпорту паливно-енергетичних ресурсів (далі – ПЕР), постала необхідність постійного безперерійного енергозабезпечення національної економіки.

У межах дослідження стану розробки проблеми енергоефективності проведемо огляд наукових праць за такими періодами:

- 1) 1991-1997 роки, який характеризується основними процесами становлення та формування державної політики енергоефективності;
- 2) 1998-2004 роки – впровадження закладених у попередні роки механізмів державного управління щодо політики енергоефективності та початок державної підтримки наукових досліджень у цій сфері;
- 3) 2005-2010 роки – структурні зміни в системі державного управління енергоефективністю та енергозбереженням;
- 4) 2011- теп. час – реформування усіх сфер життя суспільства, в тому числі проведення економічних реформ в Україні, посилена увага до основних аспектів забезпечення енергоефективності та енергозбереження.

Така періодизація зумовлена розвитком вітчизняного законодавства у сфері енергозбереження та перехід від політики енергозбереження до політики енергоефективності. Протягом першого періоду в Україні прийнято Закон "Про енергозбереження"; створено центральний орган виконавчої влади – Державний комітет України з енергозбереження; ухвалена Комплексна державна програма енергозбереження; проводилася розробка та відповідне схвалення основних напрямів державної політики у сфері енергозбереження. Треба зауважити, що в цей період опублікована відносно невелика кількість наукових, науково-методичних, методологічних праць у цій сфері, проте дані роботи мали вплив на формування політики енергозбереження в ці роки. Більшість положень викладено та відображено у низці нормативно-правових актів, ухвалених за визначений нами період.

Одним з перших розробкою засад політики енергозбереження на початку 1990-х років займався Інститут проблем енергозбереження НАН України під керівництвом В.Тонкаля. Результатом роботи колективу авторів стали проекти стандартів України, нормативно-правових актів Уряду та Верховної Ради України, програм енергозбереження, які стали основою прийнятих з 1994 по 1997 роки низки нормативно-правових актів, аналіз яких нами проведено у попередніх публікаціях.

Серед наукових досліджень цього періоду звертають увагу роботи М.Ковалка С.Денисюка, де відображені основоположні принципи політики енергозбереження, ґрунтовно висвітлено науково-організаційні засади політики енергозбереження та система державного управління енергозбереженням [1; 2; 3]. Науковцями досліджено науково-методичні основи політики, принципи побудови систем оптимального використання енергії, розглянуто систему державного управління енергозбереженням. Значна увага приділена питанням енергетичної та екологічної політики в умовах глобалізації, регіональної та галузевої політики енергозбереження, розглянуто технічні та екологічні аспекти політики, підходи до формування привабливого інвестиційного клімату в цій сфері.

Другий визначений нами етап характеризувався впровадженням закладених у попередні роки механізмів державного управління щодо політики енергоефективності та початок державної підтримки наукових досліджень у цій сфері через формування економічних та інвестиційних механізмів енергозбереження; популяризацію і пропаганду в різних галузях економіки та серед населення економічних, екологічних переваг енергозбереження; оптимізацію енергозбереження на основі широкого використання сучасних інформаційних технологій.

Одним із основних інформаційних джерел вивчення стану розробленості будь-якої наукової проблеми є захищені кандидатські та докторські дисертаційні дослідження, що дозволяють визначитися із станом розробленості предмета дослідження. Так, у 2003 році О.Поповченком захищено дисертацію, у якій автором досліджено комплекс проблем, пов'язаних із функціонуванням механізмів державного управління енергозбереженням в промисловому комплексі України, проаналізовано діючі моделі економічного аналізу ефективності втілення енергозберігаючих технологій та запропоновано комплексний підхід щодо створення постійного моніторингу ефективності енергоспоживання; обґрунтовано, що управління енергозбереженням доцільно здійснювати таким чином, щоб регулююча роль

належала державним господарським організаціям, при цьому необхідно відмовитися від витратно-валових оціночних показників при формуванні народногосподарських балансів [4].

Упродовж визначеного періоду значний науковий доробок з питань енергоефективності та енергозбереження оприлюднено колективом авторів під керівництвом А.Праховника, який розробив низку посібників для студентів у галузі економічних наук. В роботах розглядаються джерела енергії, які використовуються в національній економіці, деталізуються поняття та визначення у сфері енергозбереження, аналізується енергетичний потенціал та стратегія енергозбереження України, досліджуються пріоритетні напрями та перешкоди на шляху її реалізації [5-7].

Також у цей час проводилися дослідження енергоефективності з точки зору теорії економіки промислового виробництва. У праці В. Микитенко досліджувалися питання енергоефективності промислового виробництва на основі дії системи економічних законів [8]. Автором досліджено нові поняття та енергоекономічні моделі ГСП-структури (галузь-сировина-технологія-продукція) та модель заміщення технологій. Даний підхід дозволив забезпечити прогнозування та оцінку підвищення рівня енергоефективності завдяки реалізації циклу заміщення технологій: вимоги - експрес-оцінка – оцінка енергоефективності – моделі технологій – інтегральні показники енергоефективності – скориговані вимоги [8].

Необхідно зазначити, що дослідження перших двох визначених нами періодів переважно стосуються технічної складової, а саме аналізу можливостей зниження енергоспоживання на виробництво продукції та послуг. У сфері галузі науки “Державне управління” наукових робіт, які б досліджували окремі аспекти управління енергоефективністю та енергозбереженням було недостатньо.

Третій етап (2005-2010 роки) охарактеризувався структурними змінами в системі державного управління енергоефективністю та енергозбереженням, створенням Національного агентства України з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів; удосконалення механізмів державного управління енергозбереженням на національному рівні.

У 2005 році разом із загостренням проблем імпорту російського газу, більш інтенсивно розпочалися пошуки шляхів енергоефективності та енергозбереження, в тому числі наукові дослідження щодо механізмів державного управління у цій сфері.

У цей період О.Ставицька (2005 рік) у своїй роботі проаналізувала основні тенденції та особливості енергетичної політики України, визначила основні практичні проблеми в період трансформації. У роботі наголошено на необхідності створення дієвих механізмів державного управління в паливно-енергетичній сфері через удосконалення фінансової, цінової, податкової та митної політики з урахуванням як інтересів виробників, так і споживачів енергоресурсів та ефективного захисту внутрішнього ринку [9].

Г.Груба (2005 рік) дослідив теоретико-методологічні засади та прикладне значення вдосконалення механізму державного управління стратегічним розвитком електроенергетики України та запропонував методику прогнозування потреби держави (регіону) в ПЕР, що враховує технологічні втрати енергії, альтернативні та вторинні енергоресурси [10].

Необхідно зазначити, що в економічній сфері держави зміст енергетичної політики держави стимулював усвідомлення змісту енергоефективності тільки шляхом забезпечення збереження енергії.

О.Суходоля (2006 рік) дослідив теоретико-методологічні засади механізмів державного управління у сфері енергоефективності, виділив закономірності впливу різних факторів на енергоефективність економіки, уточнив систему оцінки показників її стану та визначив пріоритетність управлінських дій того періоду. Автором запропоновано шляхи вдосконалення механізмів державного управління, досліджено цілі, зміст та види управлінських дій для різних сфер регулювання суб'єктів господарювання [11].

І.Заремба (2006 рік) розглянув проблеми оптимізації енергозабезпечення України та шляхи їх вирішення у світлі забезпечення енергетичної безпеки держави. Автором обґрунтовано пропозиції щодо раціоналізації структури енергоспоживання, оптимізації енергозабезпечення України, ефективного використання системи транспортування енергоносіїв, а також надано рекомендації щодо енергозбереження. Визначено перспективні напрями міжнародного співробітництва України в енергетичній сфері, що сприяють підвищенню рівня енергетичної безпеки держави [12].

Г.Дзяна (2008 рік) розглянула питання удосконалення механізмів реалізації державної політики у сфері енергозбереження України у ракурсі соціально-екологічного аспекту. У дисертації на основі аналізу наукових положень у сфері державного управління енергозбереженням, нормативно-правових актів та статистичних даних узагальнено теоретико-методологічні основи державної політики у сфері енергозбереження та обґрунтовано шляхи удосконалення механізмів її реалізації на засадах усвідомленого вибору [13].

Не можна оминути увагою й наукові розробки з проблем державного управління в енергетиці, вугільній промисловості, нафтопереробці та інших сферах, пов'язаних із високим рівнем енергозатрат. Проблеми підвищення ефективності системи державного регулювання ринку енергопостачання знайшли відображення у працях таких науковців, як О.Амоша, В.Богданович, В.Бушуєв, А.Воїнов, М.Гнідий, В.Коновалюк, Ю.Лега, О.Новосельцев, В.Пілюшенко, І.Франчук, С.Фареник, А.Чемерис, О.Чилікін, А.Шевцов та ін.

На становлення науково-теоретичних основ дослідження проблем життєдіяльності та розвитку суспільства, зростання впливу енергоспоживання людства на довкілля, взаємодію людини та природи значно вплинули роботи видатних учених В.Вернадського, Л.Гумільова, М.Мойсєєва, С.Подолінського, І.Пригожина, М.Руденка, І.Юхновського.

Наукові праці вітчизняних та зарубіжних науковців, інших фахівців у сфері енергоефективності створили методологічне підґрунтя для системного дослідження багатьох проблем у сфері державного управління енергоефективністю та енергозбереженням. Проте питання державної політики у сфері енергоефективності на рівні регіону є недостатньо дослідженими. На сьогодні проблема енергоефективності та енергозбереження є не лише економічною або технічною, у першу чергу це політична проблема, спричинена відсутністю ефективного механізму реалізації державної політики у цій сфері та низьким рівнем усвідомлення суспільством необхідності енергозбереження й ефективного енергоспоживання.

В сучасних умовах розвитку значною допомогою в опрацюванні теоретичних проблем теорії енергоефективності стали роботи багатьох науковців, надбанням яких стало впровадження у нормативно-правовому полі механізмів державного управління через систему стимулів, переваг та механізмів фінансування Енергетичної стратегії України до 2030 р. та інших програм, пов'язаних з енергозбереженням та енергоефективністю.

Проведений аналіз нормативно-правової бази у сфері енергоефективності та енергозбереження засвідчив, що на кожному етапі для забезпечення процесу реалізації державної політики були визначені конкретні завдання. Проте все це недостатньо розкритими залишаються питання стимулювання і фінансового забезпечення заходів із забезпечення енергоефективності та енергозбереження на рівні регіону, а також адаптації вітчизняного законодавства в цій сфері до норм і вимог Європейського Союзу.

Таким чином, головною метою державної політики у сфері енергоефективності є забезпечення кількісних та якісних змін у структурі виробництва на основі зростання обсягів капітальних активів, стимулювання застосування інноваційних підходів та програм як на загальнонаціональному, так і регіональному рівні. Впровадження дієвих заходів у цій сфері неможливе без застосування відповідних фінансових, матеріальних, інтелектуальних та інших ресурсів та пришвидшення наукових розробок у всіх галузях науки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Попри очевидну актуальність теми політика у сфері енергозбереження ще не отримала адекватної підтримки ані урядових структур, ані суспільства, передусім через витратність заходів, відсутність суспільної підтримки, розуміння соціально-екологічних перспектив енергозбереження як ресурсу розвитку суспільства. Більшість суспільно-економічних досліджень енергоефективності та енергозбереження зосереджувались на вивченні питань енергозбереження господарського комплексу країни в цілому, тому територіальне вивчення процесу енергоефективності та енергозбереження, його управління на рівні окремого регіону є актуальним завданням і потребує розробки власного методологічного та методичного апарату.

Проблеми забезпечення енергозбереження в Україні є одним із визначальних чинників для реалізації Енергетичної стратегії України на період до 2030 року, від якого залежить як ефективність функціонування національної економіки, так і національна безпека держави. Саме тому передумовою виконання основних завдань Енергетичної стратегії України є удосконалення механізмів реалізації державної політики у сфері енергоефективності на рівні регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ковалко М. П. Енергозбереження – досвід, проблеми, перспективи. / М. П. Ковалко. – К., 1997. – 152 с.
2. Ковалко М. П. Проблеми енергозбереження в Україні / М. П. Ковалко, І. М. Карп // Екотехнологии и ресурсосбережение в Украине. – 1995. - № 6. – С. 3-8.
3. Ковалко М. П. Енергозбереження – пріоритетний напрям державної політики України / М. П. Ковалко, С. П. Денисюк. – К., 1998. – 506 с.
4. Поповченко О. М. Механізми державного управління енергозбереженням у промисловому комплексі України електроенергетики : автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. наук з держ. упр. / О. М. Поповченко; Донецька державна академія управління Міністерства освіти і науки України. – Донецьк, 2003
5. Енергетичний менеджмент : Посіб. для вчителів / А. В. Праховник, В. П. Розен, О. В. Розумовський та ін. – К. : Київська нотна фабрика, 1999. – 184 с.
6. Від виробництва до ефективного споживання енергії : Посібник для вчителів / О. І. Соловей, А. В. Праховник, Є. М. Іншеков та ін. – К. : Київська нотна фабрика. – 1999. – 400 с.
7. Праховник А. В. Управління енерговикористанням: проблеми, завдання та методи вирішення. Управління енерговикористанням / За заг. ред. проф. А. В. Праховника. – К. : Альянс за збереження енергії, 2001. – С. 169-191.
8. Микитенко В. В. Енергоефективність промислового виробництва : монографія / В. В. Микитенко. – К. : Об'єднаний ін-т економіки НАН України, 2004. – 282 с.
9. Ставицька О. В. Регулятивна роль державного управління в контексті розвитку енергетичної політики України : автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. наук з держ. упр. / О. В. Ставицька; ОРІДУ НАДУ при Президентіві України. – О., 2005. – 20 с.
10. Груба Г. І. Державне управління стратегічним розвитком електроенергетики : автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. наук з держ. упр. / Г. І. Груба; ХарПІДУ НАДУ при Президентіві України. – Х., 2005. – 19 с.
11. Суходоля О. М. Теоретико-методологічні засади механізмів державного управління формуванням енергоефективної економіки України : автореф. дис. ... докт. наук з держ.упр. / О. М. Суходоля; НАДУ при Президентіві України. – К., 2006. – 36 с.
12. Заремба І. М. Проблеми оптимізації енергозабезпечення України та шляхи їх вирішення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / І. М. Заремба; Національний інститут проблем міжнародної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України. – К., 2006. – 20 с.
13. Дзяна Г. О. Удосконалення механізмів реалізації державної політики у сфері енергозбереження України (соціально-екологічний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. наук з держ. упр. / Г. О. Дзяна; ЛРІДУ НАДУ при Президентіві України. – Л., 2008. – 23 с.
14. Суходоля О. М. Перешкоди реалізації політики енергозбереження в Україні: політичні та економічні аспекти / О. М. Суходоля // Менеджер : Вісник Донецької держ. акад. упр. – 2003. – № 3. – С.35-40.

15. Розробка енергетичної стратегії України на період до 2030 року. Пріоритетні напрями та обсяги енергозбереження : Звіт / ДП МЦЕТ; наук. кер. В. А. Жовтянський. – К., 2003. – 26 с.

16. Матеріали конференції “Державне управління для енергоефективності та сталого розвитку” 22 лютого 2011 року / Науково-інформаційний вісник. – 2011. – № 2. – С. 35-40

Стаття надійшла до редакції 05.03.2012 р.

ТОВ "ДКС Центр"